

Srna Mandič

NEKATERE DILEME V NOVEJŠI URBANI SOCIOLOGIJI

Prvi del članka analizira vpliv zveze med urbanističnim planiranjem in urbano sociologijo na definiranje njenega področja in njenih konceptualnih osnov.

Sledi predstavitev Saundersove analize teoretske inkoherenca v najvplivnejših poskusih konceptualizacije urbanega.

Članek se nadaljuje z izpostavitvijo nekaterih dilem, ki se v novejši urbani sociologiji odpirajo pri tematizaciji spremenjene vloge države ter nastanka urbanih bojev. Ob koncu odpira vprašanje relevantnosti predstavljenih konceptov za analizo urbanih fenomenov v samoupravni socialistični družbi.

The first part of the article deals with the impact of the relation of urban planning to urban sociology on defining its scope and its conceptual basis.

It is followed by presentation of Saunders's analysis of theoretical incoherencies within the dominant conceptualisations of the urban.

The article proceeds with presentation of some dilemmas in new urban sociology in dealing with some new social phenomena, namely the changing role of the state and urban struggles. As conclusion the question of relevance of presented concepts for analysis of the urban phenomena in a socialist country is raised.

urbana sociologija, urbano, družbena potrošnja, država, urbani boji

V sedemdesetih letih se je v urbani sociologiji sprožil proces temeljite samorefleksije, ki je zadeval njeno vlogo, konceptualne osnove in tudi sam njen predmet (urbano je postalo »urbano«). Ta proces je kulminiral v odpiranju novih perspektiv, na kar opozarja tudi uveljavljeni izraz novejša oz. nova urbana sociologija. Vendar pa njen skupni imenovalec tvori predvsem kritika klasične urbane sociologije, ne pa tudi neka nova skupna konceptualna osnova. Gre za krizo paradigme, eden njenih pokazateljev pa je tudi izredno pogosta uporaba teoretskih kategorij v narekovajih, začeniši že s samim njenim predmetom – »urbanim«.

Omenjeni proces je bil v veliki meri sprožen kot odgovor na izziv, ki so ga pred urbano sociologijo postavili relativno novi družbeni fenomeni: vse večje poseganje države v tako ali drugače opredeljeno polje urbanega, znaki krize takega poseganja ter vznik urbanih bojev oz. urbanih družbenih gibanj.

Po vojni se je izrazito povečal obseg državne intervencije tako v produkcijo grajenega okolja (prek mehanizma urbanističnega planiranja) kot tudi v sfero potrošnje (z institucijami države blaginje). Oba tipa intervencije sta bila pojmovana in vpeljana kot sredstvo razreševanja notranjih protislovij razvitih kapitalističnih družb: med zagotavljanjem kratkoročnih in dolgoročnih pogojev akumulacije kapitala ter pogoji ohranjanja socialnega miru. Država naj bi prek teh dveh mehanizmov intervencije zadobila sposobnost trajnega razreševanja teh protislovij, trajnega upravljanja s krizo.

Vendar pa so tudi ti tipi intervencije sami začeli sprožati vse pomembnejšo reakcijo: masovno mobilizacijo ljudi ob problemih grajenega okolja (zoperstavljanje planskim posegom kot npr. rušenju starejših stanovanjskih področij, odpravljanju in spreminjanju rekreacijskih površin itd.) ter ob problemih obsega in kvalitete delovanja institucij države blaginje

(različne zahteve po izenačenju dostopnosti do njenih dobrin in uslug, po kvalitativno drugačnih uslugah ter do pravice samoorganizacije pri zadovoljevanju nekaterih potreb). Spekter urbanih bojev je po njihovi obliki, intenziteti in zastavku izredno raznolik.

V tekstu bomo poskušali poudariti pglavitne dileme, ki spremljajo tematizacijo teh problemov v novejši urbani sociologiji.

I.

Zelo pomembno vlogo pri sprožanju procesa samorefleksije v urbani sociologiji ima tematizacija urbanističnega planiranja ter zlasti njegovega razmerja do urbane sociologije.

Urbana sociologija je namreč pritegnjena v urbanistično planiranje kot ena izmed pomernih znanosti, ki naj prispeva svoj specifični delež k njegovemu poznanstvenenju. Taka pritegnitev pa je seveda implicirala, da bo urbana sociologija obravnavala tiste probleme, ki jih je definiralo planiranje samo: mimo kopice manj pomembnih problemov v zvezi z uredjanjem konkretnih stanovanjskih sosesk (Gantar 1984) ob tem opozarja na pojave dezorientacije urbanih sociologov, »ki se jim je zdelo, da lahko o vsaki zadevi, ki je v zvezi z urbanizmom, »nekaj povedo« (str. 48), naj bi se sociologi ukvarjali predvsem z izdelavo socialnega programa, zasnove bodoče družbe/soseske (iskali zlasti nadomestek »izgubljene skupnosti«) ter odkrivali potrebe, želje in preference prebivalcev in to kot neka objektivna dejstva, ki bodo skoz proces urbanističnega planiranja prevedena v urbanistične kategorije, katerih realizacija je predvsem tehnično vprašanje.

Izkazalo se je, da sta zlasti zadnji dve zahtevi urbanistov neutemeljeni. Urbana sociologija ne more odkriti »objektivnih« potreb, želja in preferenc prebivalcev, med drugim tudi zaradi tega, ker so tudi one same v veliki meri kreirane z aktivnostjo samih planerjev. Ti imajo namreč vodilno vlogo pri oblikovanju javnega mnenja o tem, kaj je zaželjena kvaliteta stanovanjskega okolja. Zato Reade (1983) ugotavlja, da za sociologa ni pravo vprašanje, »kaj si ljudje želijo«, marveč vprašanje, »kako je doseženo, da si ljudje želijo tisto, kar jim urbanistično planiranje lahko ponudi« (str. 162). Seveda pa ta trditev ne implicira ugotovitve, da je tako strinjanje vselej tudi doseženo.

Ukvarjanje s problemi, ki jih je definiralo urbanistično planiranje samo, je pripeljalo urbano sociologijo, kolikor je ostajala v njegovem okrilju, v dvojno zagato.

Gantar (1984), strnjajoč ugotovitve številnih avtorjev, navaja, da so se po eni strani rezultati socioloških raziskav pokazali za urbanistično planiranje v pretežni meri praktično neuporabni (kot »banalni«, »irelevantni« ali »preveč abstraktni«), na drugi strani pa je tako sodelovanje vplivalo tudi na razvoj same teorije urbane sociologije. Gre za dominacijo parcialnih konceptov (soseske, stanovanj, mestnega centra in drugih posamičnih vidikov), za odsotnost koherentne sociološke teorije mesta.

Gantar upravičeno opozarja, da urbani problemi, s katerimi urbanistični planerji zaposljuje sociologe, sicer so aktualna družbena vprašanja, vendar pa niso sami po sebi že sociološko vzpostavljen predmet analize. Ali drugače: »zbiranje socioloških podatkov za potrebe urbanističnega planiranja sicer zaposluje številne sociologe, vendar pa ne ustvarja predmeta urbane sociologije« (str. 48).

Tako se je urbana sociologija, kolikor se je razvijala v okviru urbanističnega planiranja, znašla v položaju, da ni sposobna ne ponuditi dovolj uporabnih podatkov ne omogočiti ustreznega razumevanja urbanih fenomenov.

Gantar nadalje ugotavlja, da kljub »spodletelem srečanju« med sociologijo in urbanizmom urbanisti še nadalje zagovarjajo vključevanje sociologov v urbanistično planiranje, saj strokovna avtoriteta sociologov prispeva predvsem k legitimizaciji planskih odločitev in ukrepov pred zainteresirano javnostjo.

Ta problem pa je toliko aktualnejši, kolikor prav zagotavljanje legitimnosti, kot to ugotavlja Reade (1983), postaja prva naloga planiranja samega.

Po mnenju tega avtorja obstaja pomembna razlika med predhodniki urbanističnega planiranja in sodobnimi planerji: prvi so imeli pogum konkretne predlagane prostorske rešitve zagovarjati z njihovo kulturno, ekonomsko ali družbeno ustreznostjo, sodobni pla-

nerji pa ubirajo obratno pot: najprej skušajo zagotoviti *legitimnost planiranja samega*, planske metode kot take, ki naj potem sama da odgovor na to, kaj vstaviti v plan kot fizični design. Tako je znotraj teorije urbanističnega planiranja poglobitveni poudarek razmišljanja prestavljen iz »substancionalne« v »proceduralno« sfero: probleme naj bi reševala planska metoda sama kot najracionalnejši, znanstveno utemeljen in najučinkovitejši način odločanja o vsakem javnem vprašanju. Planska metoda je torej poudarjana kot tehnična ter politično oz. interesno nevtralna, planerji pa se vse bolj predstavljajo kot strokovnjaki za to tehnično proceduro.

Seveda pa se urbana sociologija ni razvijala le v okrilju urbanističnega planiranja. Nasprotno, prav kritična refleksija njenega razmerja z urbanističnim planiranjem in posledic le-tega je dala pomemben zagon njenemu razvoju v sedemdesetih letih.

K tematizaciji razpetosti urbane sociologije med pomožno znanost in kritiko urbanističnega planiranja (sociologija »za planiranje« ali sociologija »planiranja«) je pomembno prispeval R. Pahl (1975). S svojo sociološko konceptualizacijo urbanističnega planiranja kot mehanizma redistribucije redkih urbanih dobrin je pomagal utreti pot raziskovanju socialnih učinkov (diferenciranje dostopnosti do teh dobrin za različne dele populacije), ki jo urbanistično planiranje, kot navidez nevtralnno tehnično, sproža.

Seveda pa gre med razlogi, ki so povzročili, da so urbani sociologi tako zlahka pristali na položaj urbane sociologije kot pomožne znanosti urbanističnega planiranja, predvsem izpostaviti tudi »notranje« probleme v teoriji same urbane sociologije.

II.

Tako se v sedemdesetih letih vrstijo številni pregledi in vrednotenja dotedanjega razvoja urbane sociologije, med katerimi je verjetno najradikalnejši Saundersov (P. Saunders 1981), ki postavi pod vprašaj obstoj samega predmeta urbane sociologije.

Kritika teoretskih konceptualizacij »urbanega« v klasični urbani sociologiji je potekala v novejši urbani sociologiji predvsem v dveh smereh: prva je poudarjala, da v sodobnih visoko razvitih deželah »urbano« ni več distinktivno področje raziskovanja; druga je ugotavljala predvsem njegovo ideološkost. Saunders dodaja novo smer: s formalno logično analizo teoretskih paradigem »urbanega« dokazuje njihovo teoretsko inkoherenco.

Na kratko bomo poskušali povzeti Saundersovo argumentacijo, saj na nov način reflektira teoretske zagate klasične in tudi nove urbane sociologije ter radikalno formulira nove perspektive.

Po Saundersu inkoherenca teoretskih paradigem urbane sociologije ni naključna, temveč tej poddisciplini inherentna. Poskusi preseganja te inkoherence so se kazali v vedno vnovičnem redefiniranju njenega predmeta. Zato je zgodovina urbane sociologije »zgodovina institucionalizirane preddisciplin v iskanju predmeta« (str. 250): sociološkega fenomena, katerega izvor bi bilo možno locirati v posebno prostorsko kategorijo (mesto) in ga z njo razložiti.

Že prvi poskus izdelave konceptualnega okvira urbane sociologije kot posebne poddiscipline, teorija humane ekologije chichaške šole, je bil razpet med razlago procesa razvoja in notranje diferenciacije mesta ter razlago procesa človekovega prilagajanja okolju. Bil je obenem teorija mesta in teorija biotičnega prilagajanja v človeškem agregatu. Kolikor je funkcioniral kot teorija mesta, ni bilo teoretsko legitimnih razlogov za omejevanje na biotični nivo človeške organizacije; kolikor pa je funkcioniral kot teorija adaptacije, ni bilo teoretsko legitimnih razlogov za to, da omeji svojo empirično referenco le na mesto.

Protislovnost te teoretske osnove je vodila do razcepa v »ekološkem pristopu«. Ena smer raziskovanja je vztrajala pri mestu kot empiričnem objektu analize, vendar pa je izgubila vsak koherenten teoretski kontekst, kar je rezultiralo v dolgi vrsti monografskih študij mesta in skupnosti. Te študije so sicer prispevale zanimive opisne podatke, vendar pa so ostale v pretežni meri ateoretske.

Druga smer raziskovanja je vztrajala pri »procesu adaptacije« kot specifičnem teoretskem problemu analize, vendar ločeno od vprašanj prostora oz. mesta. Ta smer se je vse bolj integrirala v funkcionalizem in opustila ambicije razvitja teorije mesta. Današnja dediščina

humane ekologije je tako prisotna bodisi v obliki ateoretskih opisov mest, skupnosti in sosesk, bodisi v obliki teoretskih analiz procesov, ki niso v nobeni specifični zvezi z mestom.

Naslednji vplivni poskus vzpostavitve koherentne konceptualne osnove urbane sociologije je delo L. Wirtha. Značilnost tega pristopa je, da »urbano« definira kot kulturno obliko.

Wirth je izhajal iz hipoteze o vzročni povezavi demografskih karakteristik mest (število prebivalstva, gostota, heterogenost) s tipičnimi kulturnimi vzorci, obeleženimi z anonimnostjo, neosebnostjo odnosov, segmentacijo vlog itd., kar tvori »urbanizem kot način življenja«.

Tudi taka opredelitev urbanega se je pokazala za neustrezno osnovo urbane sociologije, saj je razlike v kulturnih vzorcih možno bolje in v večji meri razložiti z razrednimi oz. statusnimi razlikami kot z demografskimi karakteristikami mesta. Tako je razlago socioloških fenomenov v mestu treba iskati zunaj take konceptualne kategorije »mesta«.

Tako je ponovno spodletel poskus razvitja teorije o nekem specifičnem družbenem fenomenu (kulturne oblike življenja), katerega izvor in razlago bi bilo možno locirati v neko posebno prostorsko kategorijo (mesto).

Saunders tako ugotavlja, da sta se ekološka in kulturna teorija pokazali kot neustrezna osnova urbane sociologije, da pa sta zapustili nek legitimen prispevek: humana ekologija metodo empirične analize skupnosti in sosesk, kulturna teorija spoznanje, da število in koncentracija prebivalcev nekoliko vplivata na način življenja, vendar pa je ta vpliv v primerjavi z drugimi sociološkimi variablami relativno nepomemben.

Seveda pa je v nadaljnjem razvoju področja, konvencionalno identificiranega kot urbana sociologija, prišlo do pomembnih poskusov tematizacije problemov, ki zdaleč presegajo ozek okvir legitimnega preostanka klasične urbane sociologije in ki so bistveno pomembni za razumevanje sodobnega razvitega kapitalizma. Gre predvsem za koncept »distribucije redkih urbanih dobrin« pri R. Pahlu ter koncept »kolektivne potrošnje« pri Castellsu. Oba koncepta bomo predstavili kasneje, na tem mestu pa le še povzemimo Saundersovo argumentacijo v zvezi z vprašanjem, ali lahko ta koncepta predstavljata teoretsko legitimno in konsistentno osnovo urbane sociologije kot posebne poddiscipline.

Saunders namreč ugotavlja, da je tudi v teh konceptih prisotna ista teoretska inkoherenca kot v klasični urbani sociologiji.

Pahlova konceptualizacija »urbanega kot družbeno-prostorske strukture«, v kateri imajo ključno vlogo »urbani managerji«, nujno pelje v teoretsko nedoslednost, saj mora dejavnike, ki omogočajo razlago relativno avtonomne vloge urbanih managerjev, iskati zunaj okvira »urbanega« (v vlogi nacionalne države ter v vprašanih nacionalne in mednacionalne ekonomije).

Podoben je tudi Saundersov ugovor Castellsovemu konceptu »urbanega kot enote kolektivne potrošnje«: raziskovanje procesa kolektivne potrošnje ne more biti omejeno le na njegove prostorske forme, zanimanje za prostor pa ne more biti omejeno le na njegovo vlogo v procesu potrošnje. Pri slednji ugotovitvi se Saunders navezuje na druge sodobne teorije, ki prostor tematizirajo glede na njegovo funkcijo v procesu akumulacije kapitala. (Lojkine, Harvey).

Saunders namreč ugotavlja, da je to, kar se imenuje »urbano vprašanje«, v bistvu dvoje različnih vprašanj, ki sta povsem legitimni, ki pa sta v okviru ene discipline (urbane sociologije) nezdružljivi. Namreč, če je teoretski interes usmerjen k nekemu specifičnemu družbenemu procesu (npr. procesu kolektivne potrošnje), ki pa ga ni mogoče zvesti le na njegovo prostorsko formo, daje to osnovo nekakšni sociologiji, za katero pa je izraz »urbana« neupravičen, razen če se ga sprejme kot priročen dogovor. Če pa je teoretski interes usmerjen k prostoru kot faktorju v procesu akumulacije kapitala, potem daje to osnovo za »urbano« (prostorsko), vendar pa tega pristopa ni mogoče imenovati sociološki, pač pa polit-ekonomski. V sodobni urbani sociologiji je tako prisoten razcep v sociološke neurbane in urbane nesociološke teorije.

Saunders zato predlaga odpoved »prostoru« kot določujoči značilnosti urbane sociologije kot posebne poddiscipline, torej njeno *kategorično razvezo od specifičnih vprašanj prostora in navezavo na kontekst odnosov med državo, privatnim sektorjem in populacijo*

uporabnikov pri zagotavljanju virov kolektivne potrošnje. Problemi v tako definiranim kontekstu pa so s prostorskim faktorjem lahko v zvezi, vendar ta zveza ni nujna.

Saundersova argumentacija se zdi povsem sprejemljiva, kolikor zadeva tisti del urbane sociologije, ki v tako ali drugače opredeljenem »urbanem« išče razlago določenih družbenih fenomenov. Ni pa ta argumentacija utemeljena, kolikor zadeva tiste prispevke v novejši urbani sociologiji, ki skušajo sociološko konceptualizirati sam proces produkcije prostora (grajenega okolja), zlasti Harvey (1976). Temu polju analize se Saunders odpoveduje, prav tako pa se odpoveduje tudi analizi družbenih fenomenov, kolikor v njih ne intervenira država: npr. analiza zagotavljanja stanovanja, klasična tema urbane sociologije, se ta reducira le na tisti del, ki je določen z intervencijo države.

III.

V tem delu bomo skušali povzeti nekaj najvplivnejših poskusov konceptualizacije »urbanega« v novejši urbani sociologiji. Njihova značilnost je, da skušajo vzpostaviti tak konceptualni okvir, ki bi omogočal razlago dveh vse pomembnejših fenomenov: intervencije države v tako ali drugače opredeljeno polje »urbanega« ter pojava urbanih bojov oz. gibanj.

R. Pahl (1975) konceptualizira »urbano« kot poseben družbenoprostorski sistem, ki ustvarja specifične vzorce neenakosti v distribuciji življenjskih možnosti (life chances).

Neenakosti nastajajo kot posledica diferencirane dostopnosti do redkih urbanih dobrin in uslug (delovna mesta, stanovanja, socialno zdravstvene in izobraževalne institucije itd.). Diferencirana dostopnost do teh dobrin je posledica obstoja

- prostorskih omejitev (časovno-stroškovna distanca, ki jo je potrebno za dostop do dobrine premagati) ter

- družbenih omejitev (možnosti vpliva na proces alokacije teh dobrin; ključno vlogo imajo pri tem »urbani managerji«: stanovanjski in nepremičninski agenti, uradniki lokalnih oblasti, predstavniki gradbenih in zavarovalniških družb itd.).

Ta pristop temelji na nekaj predpostavkah:

1. Prostor je inherentno neenak (glede na neko redko dobrino so posamezniki v prostoru nujno različno locirani). Specifičnost urbane sociologije je prav v zanimanju za vzorce distribucije tistih urbanih virov, ki so inherentno neenako dostopni prav zaradi njihove lociranosti v prostorskem kontekstu.

2. Iz predpostavke, da so neenakosti v distribuciji urbanih dobrin nujne, izhaja, da bodo protorske omejitve življenjskih možnosti vedno prisotne in v določeni meri neodvisne od načina ekonomske in politične organizacije družbe. Čeprav so vselej nujno neenako distribuirane, pa je to, kako bodo distribuirane, odvisne od »urbanih managerjev«, ki v urbanem sistemu odločajo o tem, kakšen bo dostop nekega segmenta populacije k različnim tipom urbanih dobrin.

3. Konflikt glede distribucije urbanih dobrin je neogiben, saj so te nujno redke in neenako distribuirane, hkrati pa pomembno določajo posameznikove življenjske možnosti. Čeprav vzorci take protorske neenakosti pogosto niso že na prvi pogled vidni, pa je Pahl predvideval možen porast zavesti o urbani deprivaciji, kar bi vodilo k večjim konfliktom med »upravljalci« in »upravljanimi« v urbanem sistemu.

Glede na tako konceptualizacijo urbanega sistema naj bi se po Pahlu urbana sociologija ukvarjala z analizo »omejitev dostopnosti do redkih urbanih dobrin in uslug kot odvisno variabla ter z managerji oz. kontrolorji urbanega sistema kot neodvisno variabla« (str. 210).

Po taki opredelitvi imajo torej urbani managerji, njihova ideologija, cilji in vrednote ključno vlogo za pojasnitev delovanja urbanega sistema.

Prav v tej točki pa je bila Pahlava koncepcija deležna številnih kritik, ki so poleg problema neustreznih teoretskih kriterijev za identifikacijo urbanih managerjev, načelnale predvsem vprašanje avtonomije urbanih managerjev. V ospredje je stopil argument, podprt z empiričnimi študijami, da so managerji, vsaj tisti v državnem lokalnem sektorju, pri svojih odločitvah tudi sami bistveno omejevani tako z interesi privatnega sektorja, kakor tudi s politiko višjih vladnih institucij.

Sprejetje argumenta, da je tudi delovanje samih urbanih managerjev odvisno od odločitev centralne vlade ter od tistih, ki kontrolirajo investicije v privatnem sektorju, je Pahla vodilo k reformulaciji vloge urbanih managerjev: ti niso več »neodvisna«, temveč »interveni-rajoča variabla«: vlogo managerjev je Pahl namreč nanovo definiral z dvojnimi posredova-njem: med privatnim in »welfare« sektorjem ter med centralno državo in lokalno popu-lacijo.

Omenili smo že Saundersov očitek, da je taka reformulacija povzročila inkoherenco v njegovem pristopu, čeprav mu seveda priznava, da je tako odpravil drugo prejšnjo po-manjkljivost: začel je analizirati vzroke, zakaj so urbane dobrine redke.

V nadaljnjem delu je Pahl opustil koncept urbanega sistema ter se predvsem osredotočil na vprašanje vloge države v sodobni britanski družbi. Razvil je tezo, deležno številnih kritik, o rastočem korporativizmu v britanski družbi, ter pozornost prenesel z lokalnega na nacio-nalni nivo.

Castells (1977) je pod vplivom Althusserja izhajal iz teze, da urbani sistem predstavlja prostorsko artikulacijo nivojev družbene strukture (političnega, ideološkega in ekonomskega). Ekonomski sistem se v prostoru artikulira prek svojih elementov: proizvodnje, potroš-nje in menjave, ki torej ustrezajo različnim elementom urbane strukture. Vendar pa je spe-cifična funkcija urbanega sistema prav v procesu potrošnje, v procesu reproduciranja delovne sile.

Castells ugotavlja tendenco, da postaja organizacija procesa reprodukcije delovne sile vse bolj *koncentrirana in centralizirana*, kolikor bolj je razvita *administrativna enotnost reguliranja* tega procesa, kolikor bolj narašča stopnja njegove *objektivne socializacije* (pose-ganja države) in kolikor bolj so prostorsko *koncentrirana sama sredstva potrošnje*.

Razlogi za vse večjo koncentracijo sredstev potrošnje (stanovanja, kulture, izobraže-valne, preskrbovalne institucije itd.) v urbanih enotah je v tem, da vse večjo koncentracijo kapitala v razvitih kapitalističnih družbah spremlja tudi vse večja prostorska koncentracija delovne sile, rezultat tega pa je, da je proces vsakdanjega življenja, torej proces repro-dukcije delovne sile, vse bolj prostorsko omejen. Tako nastajajo ogromne kolektivne enote organizacije vsakdanjega življenja.

Večanje stopnje socializacije (poseganja države) zagotavljanja sredstev potrošnje je po Castellsu posledica dveh vrst razlogov.

Prvič, elementi organizacije vsakdanjega življenja so družbeno regulirani zato, da zago-tavljajo potek produkcije. Kot primer navaja organizacijo javnega transportnega sistema v Parizu, katerega funkcioniranje je povsem prilagojeno zahtevam kapitala: omogoča, da se ob ustreznem času prepelje ustrezno število delavcev do delovnih mest. Ta isti transportni sistem pa je v veliki meri neprilagojen drugim funkcijam (prevoz do kulturnih, izobraže-valnih in drugih institucij).

Drugič, med pridobitve delavskega boja, ki spremlja razvoj kapitalizma, sodi vrsta iz-borjenih pravic v sferi potrošnje (stanovanje, zdravstvo, kolektivna oprema itd.), katerih obravnava je vse bolj kolektivna in ki torej tvorijo celoto »kolektivnih potreb«.

Tej objektivni kolektivizaciji urbanega upravljanja pa nasprotuje privatni in razdoblje-ni karakter ekonomskih dejavnikov, ki intervenirajo v ta proces. Celota »kolektivnih po-treb« predstavlja sektor, ki za kapitalistično investiranje ni rentabilen.

Ta jemlje za tarčo predvsem individualno potrošnjo, v kateri je anticipirano solventno povpraševanje veliko bolj manipulabilno.

Tako postaja kolektivna potrošnja zaradi ekonomskih razlogov ter zaradi delavskega boja z razvojem družbe vse večji, funkcionalno nepogrešljiv element ter permanentni objekt različnih terjatev in zahtev, a hkrati deficitarni sektor v kapitalistični ekonomiji.

Od tod pa tudi nujnost vse večjega poseganja države v sfero kolektivne potrošnje, njene vse pomembnejše prisotnosti v obravnavi in upravljanju urbanih problemov: nastopa kot investitor na ekonomskem planu (zapolniti mora vrzeli, ki jih v proizvodnji sredstev kolektivne potrošnje pušča privatni kapital) ter kot upravljalec na tehničnem in političnem planu. Tako postaja tudi urbani sistem vse bolj strukturiran z intervencijami države, ki v vse večji meri prevzema vlogo »urejevalca vsakdanjega življenja množic«.

To protislovno vlogo opravlja država predvsem prek sistema urbane planifikacije ter skozi njega poskuša preseči protislovja in uskladiti divergentne družbene interese v imenu tehnične racionalnosti.

Vendar pa ni nikakršne tehnične racionalnosti, ki bi bila onkraj specifičnih ekonomskih, političnih in ideoloških interesov razredov. Zato je po Castellsu tudi poseganje države v organizacijo vsakdanjega življenja vpeto v logiko obstoja teh sil, država pa v zadnji instanci, prek vseh potrebnih posredovanj, izraža interese dominantnih družbenih razredov. Zato urbana planifikacija ne more biti instrument družbene spremembe, pač pa instrument dominacije, integracije in regulacije konfliktov.

V tem kontekstu Castells tematizira tudi pojav urbanih bojev oz. urbanih družbenih gibanj. Castells je kasneje sicer svoje teze o logi urbanih gibanj nekoliko spremenil, vendar pa je s prvotno konceptualizacijo v urbani sociologiji dosegel največji odmev.

Castells (1975) je med prvimi, ki so tematizirali ta pojav. Ugotavlja povečanje števila, dimenzij in intenzitete oblik mobilizacije ljudi zaradi različnih problemov življenjskega okolja (stanovanjski pogoji, dostop do kolektivnih dobrin kot so šole, bolnišnice, rekreacijske površine, kulturni centri, dolga potovanja na delo, segregacija predmestij, samota velikih sovesk, specifični problemi skupin kot so starejši prebivalci, adolescenti, etnične manjšine itd.). Ti fenomeni tvorijo celoto, ki jo določa progresivni razvoj že omenjenih novih družbenih protislovij v kapitalistični družbi. Prav urbana gibanja, ki vzpostavljajo nove oblike organizacije kolektivne potrošnje, in ne institucije planifikacije, so resnični vir spreminjanja in inovacij v mestu.

Castells loči med urbanih boji, ki temelje na neki konkretni zahtevi po prerazdelitvi sredstev kolektivne potrošnje in ki jih enači s »porabniškim sindikalizmom«, ter urbanih družbenimi gibanji, kar urbani boji postanejo toliko, kolikor postajajo sestavni del političnega gibanja in delavskega boja, ki postavlja pod vprašaj celoten družbeni red.

Tako Castells urbanim družbenim gibanjem, za katere sicer ugotavlja, da postavljajo nove probleme in predstavljajo nove izzive, katerih »končni izid je na ulici« (str. 117), pripisuje pomen predvsem toliko, kolikor se uspejo povezati in artikulirati skozi druge politične boje, tiste, ki ostajajo bistveno dominirani z aktualnimi formami konforntacije med delom in kapitalom.

Castells je torej bistveno pripomogel k tematizaciji fenomenov urbanih bojev oz. urbanih gibanj, vendar jih je subsumiral pod oblike razrednega boja.

Castellsov koncept kolektivne potrošnje je imel velik vpliv na razvoj urbane sociologije ob koncu sedemdesetih let, vendar pa je bil deležen tudi številnih kritik. Eden najpogostejših kritičnih očitkov, ki so ga izrazili predvsem britanski urbani sociologi, med drugimi tudi Lebas (1983) in Saunders (1981), je bil ta, da je Castellsov koncept nastal pod prevelikim vplivom močne francoske države (ki je v sedemdesetih letih tudi izdatno financirala raziskave, ki naj bi podprle urbano politiko), čigar značilnosti je neupravičeno posplošil. Omenjena avtorja Castellsu očitata tudi nejasno in preveč ohlapno definiranje »kolektivne potrošnje«, predvsem pa ugotavljata, da se je njegova koncepcija pokazala kot neučinkovita za razlago fenomena urbanih gibanj, saj jih v končni instanci reducira na volilno telo leve koalicije.

Saunders (1981) pri reformulaciji predmeta urbane sociologije izhaja iz Castellsovega koncepta kolektivne potrošnje, ki pa ga pomembno modificira in postavi v kontekst drugačne teorije države.

Očitajoč Castellsovemu konceptu kolektivne potrošnje, da je za analizo preveč nejasen in nedoločen, zastavi vprašanje kriterijev ločevanja kolektivne potrošnje od nekolektivne ter ločevanja procesa potrošnje od procesa produkcije.

Pri določevanju kriterijev, ki naj ločijo kolektivno potrošnjo od nekolektivne, uporabi Saunders nekoliko modificirano Dunleavyjevo tipologijo potrošnje. Pri tem upošteva 4 kriterije: prvič, potrošnja lahko zadeva dobrino ali uslugo; drugič, lahko je organizirana in upravljana javno ali privatno; tretjič, lahko poteka na podlagi tržnega ali netržnega dostopa; četrtrič, lahko je državno vzdrževana oz. subvencionirana, ali ne. Z uporabo teh kriterijev je

Dunleavy izdelal 4 idealne tipe potrošnje:

- individualna potrošnja je lahko v obliki dobrin ali uslug organizirana javno ali privatno, vendar s tržnim dostopom in brez državne subvencije
- kvazi-individualna potrošnja: gre za porabo dobrin, ki so organizirane in upravljane javno ali privatno, imajo tržni dostop, vendar so državno subvencionirane
- kvazi-kolektivna potrošnja: privatno organizirane in upravljane usluge, ki imajo tržni ali netržni dostop, vendar so državno subvencionirane
- kolektivna potrošnja: javno organizirane usluge, ki so lahko prvič, nesubvencionirane, a z netržnim dostopom, drugič, državno subvencionirane, a s tržnim dostopom in tretjič, subvencionirane in z netržnim dostopom.

Po Saundersu naj bi kolektivna potrošnja zaobsegala poleg čiste kolektivne potrošnje tudi kvazi-individualno in kvazi-kolektivno, kot je to opredelil Dunleavy, vendar s to razliko, da je element državnega subvencioniranja nujen.

Saunders nadalje vpelje razlikovanje med »družbeno investicijo«, kar predstavljajo državni izdatki, katerih primarna funkcija je v zagotavljanju infrastrukturnih pogojev produkcije in s tem prispevajo k profitabilnosti privatnega kapitala, ter »družbeno potrošnjo«, ki zadeva tiste državne izdatke, ki naj predvsem zagotavljajo socialno in materialno podporo različnim delom populacije.

Tako Saunders iz polja »kolektivne potrošnje« izloča tiste vire, ki so sicer državno subvencionirani, ki pa predvsem funkcionirajo kot ekonomska infrastruktura. Saunders seveda poudarja, da med proizvodnjo in potrošnjo obstaja inherentna zveza, vendar pa je potrebno zagotoviti kriterije za identifikacijo obeh teh procesov.

V dvajsetem stoletju se je »produktivna« vloga države pomembno povečala, saj je poleg svoje tradicionalne regulativne funkcije prevzela tudi odgovornost za zagotavljanje različnih virov.

Pri tem se odpira vprašanje zagotavljanja »racionalnosti«, saj podrejanje državne intervencije trenutnim zahtevam najmočnejših interesov (kratkoročni interesi dominantnih delov kapitala in organiziranega dela) ne pomeni tudi zagotavljanja dolgoročnih pogojev akumulacije kapitala.

Saunders zagovarja tezo, da je možno vprašanje protislovne vloge države, problem njene racionalnosti, razložiti s strukturno organizacijo države in z vzpostavljanjem selektivne dostopnosti različnih interesov, ki naj determinirajo državno politiko.

Naslanjajoč se predvsem na ugotovitve o spremembah v britanski državi, ugotavlja Saunders naslednje:

1. Razvija se nov korporativni sektor politike, v katerem sodelujejo le predstavniki funkcionalnih interesov velekapitala in organiziranega dela. V tem sektorju se v čedalje večji meri sprejemajo vse odločitve o državni intervenciji v ekonomijo in to kot rezultat neposrednih pogajanj med velekapitalom, organiziranim delom in državo. Tako sprejemanje odločitev omogoča državi, da oblikuje politiko v neposredni konsultaciji s predstavniki velekapitala ter k izbranim strategijam kooptira tudi vodje sindikatov ter tako regulira razredni boj.

2. Za razliko do korporativnega sektorja, deluje kompetitivni demokratični sektor (v njem so prisotne tradicionalne institucije reprezentativne demokracije, kot so voljeno predstavništvo, skupine pritiska itd.) kot forum neinkorporiranih interesov: manjših podjetnikov, klientov socialnih služb, različnih vrst potrošnikov itd.

3. Med obema sektorjema, ki predstavljata različna načina posredovanja interesov, torej med ekonomskimi politikami, razvitimi v korporativnem sektorju in med zahtevami, ki se artikulirajo v kompetitivnem demokratičnem sektorju, obstaja nenehna divergenca in napetost. Ta napetost se prikriva s tisto med težnjo po zagotavljanju virov za podporo profitabilnosti privatnega kapitala in zahtevami po zagotavljanju virov za podporo različnih skupin v populaciji. Torej je vprašanje, kako uskladiti zahteve velekapitala (družbene investicije) z zahtevami različnih delov populacije (družbena potrošnja) hkrati tudi vprašanje, kako uskladiti korporativno odločanje in planiranje z demokratično odgovornostjo.

4. Saundersova teza je, da se to usklajevanje v čedalje večji meri dosega tako, da se odločanje o družbenem investiranju vse bolj prenaša na nacionalni in regionalni nivo,

v korporativna državna telesa, medtem ko odločitve o politiki družbene potrošnje v vse večji meri postajajo značilnost lokalnih nivojev, kar omogoča, da je politika družbene potrošnje relativno odzivna na lokalne množične pritiske, ki se posredujejo v reprezentativnih državnih telesih, v kompetitivnem demokratskem sektorju politike.

5. Dominacija dolgoročnih interesov kapitala, torej prednost družbenih investicij pred družbeno potrošnjo pa je zagotovljena s podrejenostjo lokalne vlade regionalni in centralni.

Saunders pri tem ugotavlja, da gre za dolgoročni trend spreminjanja v delovanju države, sicer pa naj bo vprašanje odzivnosti različnih vladnih institucij na interese različnih grupacij v različnih področjih stvar analize. Saunders nasprotuje aplikaciji neke obče teorije države na vse nivoje državne aktivnosti, ki nujno vodi k ugotovitvam o »relativni avtonomiji države«, pri tem pa je ne razlaga.

Po Saundersu lahko kontekst napetosti med družbenimi investicijami/korporativnim posredovanjem interesov/centralno in regionalno vlado ter družbeno potrošnjo/kompetitivnim posredovanjem interesov/lokalno vlado razloži ne le relativno avtonomnost države, temveč tudi pojav urbanih bojev oz. gibanj.

1. Urbani boji se porajajo okoli vprašanj družbene potrošnje. Nasledek tega je, da so tipično izolirani od delavskega gibanja ter glede na cilje strateško omejeni, saj imajo specifičen zastavek. Osnova mobilizacije je torej zelo specifična in večina poskusov, da se njihov zastavek razširi v širše politične probleme, ponavadi rezultira v njihovi dezintegraciji in razpršitvi v frakcije.

2. Ponavadi so usmerjeni proti kompetitivni in ne korporativni sferi politike, posledica tega pa je, da so fragmentirani in medsebojno nepovezani.

3. So predvsem lokalno bazirani, predstavljajo lokalno značilnost in tudi ostajajo predvsem lokalno omejeni. Celo skupine z istimi interesi se težko združujejo na racionalni ravni.

V političnem boju je prisotna ista dvojnost kot pri odločanju o državni politiki. Politični boji se javljajo v obliki razrednega boja toliko, kolikor direktno izhajajo oz. se navezujejo na vlogo države v zagotavljanju pogojev akumulacije kapitala (družbene investicije, vključno s proračunsko politiko). Primeri vključujejo boje glede določanja politike cen in mezd, regulacijo delovanja sindikatov, državno podporo ogroženim industrijskim vejam, vprašanje delavske participacije itd..

Na drugi strani pa imajo politični boji obliko »sektorskih«, »urbanih«, kolikor se nanašajo na vlogo države pri zagotavljanju pogojev družbene potrošnje. Primeri za to so boji zoper krčenje »welfare« ugodnosti, zoper način upravljanja z »občinskimi« stanovanji, boji za drugačen nivo in način zagotavljanja zdravstvenih storitev, otroškega varstva itd..

Isti posamezniki ali skupine se lahko aktivirajo v obeh tipih političnih bojev in pogosto tudi se, vendar se v prvem primeru mobilizirajo na osnovi določenih razrednih interesov, v drugem pa na osnovi specifičnih interesov v zvezi s potrošnjo.

Saunders torej poudarja specifiko urbanih bojev: niso ne en aspekt razrednega boja, ne drug tip razrednega boja, pač pa so specifični tip političnega boja, ki ni baziran na razrednih interesih in antagonizmih, čeprav je lahko z njimi v določeni zvezi.

V tem se Saundersova opredelitev urbanih bojev oz. gibanj bistveno razlikuje od Castellsove, ki v njih vidi možno osnovo povezave različnih nekapitalističnih razredov in njihovega rekrutiranja v komunistično ali socialistično strategijo boja proti monopolnemu kapitalu.

Po Saundersu so urbani boji tipično fragmentirani, lokalizirani, strateško omejeni in politično izolirani. Seveda ni nujno, da v vseh primerih tudi ohranijo vse te značilnosti, vendar ni osnove za predpostavko o njihovi inherentni zvezi z razrednim bojem. Obratno: osnovani so na specifičnih interesih in zvezi s potrošnjo, ti interesi so realni in vitalni in kot taki sploh omogočajo mobilizacijo. Zato jih ni mogoče ne politično ne analitično subsumirati pod razredni boj.

Kolikor je možno Saundersove ugotovitve o spreminjajoči se strukturi in načinih posredovanja različnih interesov v britanski državi posploševati, izhaja, da država uspeva najti nove načine izvajanja svoje protislovne vloge in revitalizirati svojo sposobnost upravljanja s

krizo s tem, da institucije države blaginje postajajo bolj dovzetne za lokalne zahteve prebivalstva in dopuščajo večjo diverzifikacijo v načinih zadovoljevanja potreb, kolikor torej uspeva učinkovito regulirati in lokalizirati konflikte, ki se v zvezi s tem pojavljajo.

Vendar pa lahko Saundersovi konceptualizaciji urbanih bojev očitamo prav tisto, kar izhaja iz njegove konceptualizacije urbanega: omejenost na vplivno področje države blaginje. Zato tudi urbane boje tematizira le toliko, kolikor se naslavlja na institucije države blaginje in toliko, kolikor se njihove zahteve uspejo artikulirati skozi institucije »kompetitivnega demokratičnega sektorja«. To pa je seveda tisti del urbanih bojev, ki zahtevajo drugačno kvaliteto uslug države blaginje, (večje upoštevanje lokalno specifičnih potreb ter potreb specifičnih skupin prebivalstva), ali celo večanje obsega njenega posredovanja, kar postaja aktualno ob tendencah, da se to področje zaradi ekonomske krize krči. Gre torej za tisti del urbanih bojev, ki zahtevajo takšne ali drugačne spremembe, vendar še vedno znotraj paradigme države blaginje.

Ne tematizira pa urbanih bojev, kolikor ti postavljajo pod vprašaj samo paradigmo države blaginje, saj njihova težnja po afirmiranju od države avtonomnih struktur in samoorganizacije kot principa zadovoljevanja potreb direktno nasprotuje vlogi države kot »vseprisotnega urejevalca življenjskih pogojev množic«. S temi težnjami pa urbani boji oz. urbana družbena gibanja ne opozarjajo le na rigidnost in preveliko unificiranost delovanja države blaginje, pač pa tudi na možnost, da je država blaginje izčrpala svoje intervencijske potenciale in trčila na svoje zgodovinske meje.

IV.

Ob zaključku se seveda postavlja vprašanje relevantnosti omejenih dominantnih koncepcij urbane sociologije za analizo fenomenov v socialistični družbi. Sodim, da je kljub temu, da vprašanje koherentnosti konceptualne osnove urbane sociologije ostaja odprto, možno aplicirati parcialne koncepte.

Pahlov koncept distribucije redkih urbanih dobrin, kolikor se omejimo od njegove apriorne pojasnjevalne variable »urbanih managerjev«, lahko služi kot vodilo empiričnemu raziskovanju in odkrivanju skritih vzorcev neenakosti, ki jih proizvajata stanovanjska politika in urbanistično planiranje tudi v socialistični družbi. Njegova konceptualizacija redkih urbanih dobrin je za našo družbo ne le še vedno uporabna, temveč še zlasti uporabna, saj so te dobrine še vedno redke in se kaže trend tudi nadaljnega potenciranja njihove redkosti. Med vsemi urbanimi dobrinami je ta trend najizrazitejši pri stanovanju. Aplikacija ene izmed centralnih Pahlovih kategorij – dostop do redkih dobrin – vnaša v analizo stanovanjske politike relativno novo perspektivo. V besednjaku stanovanjske politike kategorija »dostop do stanovanja« sploh ne obstaja, tu dominirajo gradnja, prenova in zlasti gospodarjenje s stanovanji. In prav v dostopu do stanovanja nastajajo največje neenakosti, prav tu so tudi učinki stanovanjske politike najmanj transparentni. Mimo tega, da je prav dostop do stanovanja pogosto točka kompromitiranja tistih, ki so sicer moralno-politično neoporečni, pa za njo nasploh velja visoka stopnja mobilizacije legalnih ali manj legalnih raznoterih neformalnih virov posameznika in njegovega socialnega zaledja. V teh pogojih se za zagotavljanje dostopa do stanovanja išče optimalna individualna kombinacija teh virov, zato dominira individualizacija, na pa artikuliranje interesov skupin, ki so v enakem ali podobnem neugodnem položaju glede možnosti dostopa do stanovanja.

Pogoji dostopa do stanovanja so za različne segmente populacije (glede na starost, pango zaposlitve, položaj na delovnem mestu, dohodek itd.) diferencirani in prav alokacija teh različnih pogojev predstavlja mehanizem alokacije dobrin, ki je poleg delitve dohodka iz dela najpomembnejši, a skrit. Po Pahlu gre tu za skriti mehanizem redistribucije dohodka. Navedimo dva najeklatantnejša primera iz naše stanovanjske politike. Prvi zadeva distribucijo družbenih stanovanj, drugi kreditno politiko.

Pridobitev družbenega stanovanja ostaja ob vselej nedoseženi ekonomski najemnini ekonomsko izrazito najugodnejši način dostopa do stanovanja, seveda socialno diferenciran. Po podatkih raziskave Kvaliteta življenja v Sloveniji (ISU, 1984) ta predstavlja v najvišji izobrazbeni skupini najpogostejši način pridobitve stanovanja, v najnižji izobrazbeni skupini pa je med najredkejšimi načini.

Drugi primer zadeva stanovanjsko kreditno politiko v polpreteklem obdobju. Zaradi velike razlike med obrestno mero za odplačevanje kreditov in letno stopnjo inflacije je prišlo do masovne »denacionalizacije družbenih sredstev v korist posameznikov« (Andreevski, 1982). Ta avtor je tudi ocenil, da se pri 10 letni odplačilni dobi in pri 30 % inflaciji v obliki anuitet vrne le 23 % realne vrednosti kredita.

Po podatkih raziskave Kvaliteta življenja v Sloveniji pa je tudi uporaba kreditov diferencirana: brez kredita je gradilo le 2,4 % graditeljev z najvišjo izobrazbo in skoraj polovica graditeljev z najnižjo izobrazbo. Omenimo še to, da taka kreditna politika ne pomeni le skritega mehanizma redistribucije dohodka v prid tistih, ki kredit lahko pridobijo, pač pa tudi funkcionira kot specifična, a skrita oblika subvencioniranja gradbene industrije. Brez olajšav, ki jih je omogočala inflacija, bi gradbena industrija tudi ne imela na voljo solventnega povpraševanja v takem obsegu.

V tem smislu lahko aplikacija omenjenih Pahlovih kategorij ob ustreznem empiričnem raziskovanju doprinese k razkrivanju skritih vzorcev neenakosti in mehanizmov, ki jih povzročajo.

Kar zadeva relevantnost konceptualizacije vloge države v novejši urbani sociologiji, pa se bomo omejili le na stanovanjsko sfero.

V novejši urbani sociologiji je tematizirana vloga moderne, razvite države (blaginje). Ta pomembno posega v stanovanjsko sfero.

Po Castellsu država nujno intervenira v stanovanjsko potrošnjo zato, da zagotovi solventno povpraševanje, saj tržni pogoji sami tega večini populacije ne omogočajo. Ustvarjenje solventnega povpraševanja je nujno prvič zato, da omogoča profitabilnost kapitala v gradbeni industriji in v podjetjih, ki oddajajo stanovanja, drugič pa zato, da s tem omogoča zadovoljitev potrebe po stanovanju večini populacije in s tem ohranja socialni mir.

Država kreira pogoje za solventno povpraševanje v dveh smereh: za stanovanja kot dobrino (nakup stanovanja) in stanovanje kot svojevrstno uslugo (uporaba stanovanja). V prvem primeru država intervenira s subvencijami gradbeni industriji za gradnjo cenejših stanovanj, s kreditno stanovanjsko politiko in z davčnimi olajšavami za lastnike stanovanj. V drugem primeru prevzema investicijo in organizacijo gradnje in oddajanja najemnih stanovanj ter subvencionira (direktno ali s priznavanjem ustreznih davčnih olajšav) najemnino za stanovanja v privatnem sektorju. V tem drugem primeru država omogoča pogoje, da del prebivalstva (v večini razvitih zahodnoevropskih dežel je to večina prebivalstva), ki ne zmore ali ne želi lastniškega stanovanja, stanovanjske potrebe zadovoljuje tako, da plačuje le ekonomsko ceno uporabe stanovanja.

In prav v tej točki, kjer se kaže intervencija države nujna, pri nas država odmira: ne le, da ni uspela realizirati možnosti za plačevanje ekonomske cene uporabe stanovanja, da se v družbenem stanovanjskem fondu permanentno odstopa od ekonomske višine najemnine (kar ni naključna pomanjkljivost, pač pa je glede na družbeno moč najemnikov to nujnost), ampak se takemu cilju tudi dolgoročno odpoveduje. Dolgoročni program stabilizacije vpeljuje lastniško stanovanje kot prevladujočo paradigmo zagotavljanja dostopa do stanovanja. Ali je v deželi z občutno nižjim realnim dohodkom prebivalstva in ob relativno dražji in nerazviti gradbeni industriji to možno uveljavljati, ostaja odprto vprašanje.

Vsekakor pa lahko ugotovimo, da nagrmađena protislovja, ki se kažejo v stanovanjski sferi, opozarjajo predvsem na odsotnost tistega, kar se je uveljavilo z izrazom produktivna vloga moderne države. Gre za odsotnost politik, ki bi: stimilirale razvoj gradbene industrije (da doseže višjo stopnjo industrijske proizvodnje in s tem poceni svoje proizvode) smotrno investiranje (pojaviłajo se različne ocene o obsegu zbranih, a neporabljenih sredstev za stanovanjsko zidavo ter različne ocene vzrokov za to; nerešeno ostaja vprašanje investiranja v komunalno infrastrukturo, nerešeno vprašanje racionalnosti končne cene stanovanj), stimilirale racionalnejšo uporabo materialov, energije in zemljišča v proizvodnji stanovanj. V tem smislu država v tej sferi ne razvija svoje produktivne, kreativne vloge, temveč predvsem represivno vlogo (Šmidovnik, 1985). Da atrofije produktivne vloge države ni možno kompenzirati s hipertrofijo njene represivne vloge, kažejo ne le nakopičena protislovja v stanovanjski sferi, temveč se to z vso ostrino razkriva predvsem v ekološki problematiki.

Literatura

- Andreevski, U.: »Ekonomska stanarina neophodnost – konverzija kredita imperativ«; *Socijalizam*, 1982, št. 1.
- Castells, Manuel: *Luttes Urbaines*; Francois Maspéro, Paris 1975
- Castells, Manuel: *The Urban Question*; Edward Arnold, London 1977
- Čaldarovič, Ognjen: »O novoj urbanoj sociologiji u sedamdesetim godinama«; *Revija za sociologiju* 1–4, 1982
- Gantar, Pavel: *Urbanizem, družbeni konflikti, planiranje*, KRT 18, Ljubljana 1985
- Gantar, Pavel: »Urbana sociologija kot pomožna znanost ali kot kritika urbanističnega planiranja«; *Časopis za kritiko znanosti* 71/72, Ljubljana 1984
- Lebas, Elizabeth: »The State in British and French urban research, or the crisis of the urban question«; *Sociological Review Monograph*: 30, 1983
- Pahl, R. E.: *Whose city?* Penguin Books, 1975
- Reade, E. J.: »Town planning and sociology«; *Sociological Review Monograph*: 30, 1983
- Rus, Veljko: »Kvaliteta življenja in država blaginje«; *Zbornik ptujskega sociološkega srečanja* 1984
- Saunders, Peter: *Social theory and the urban question*; Hutchinson, London 1981
- Šmidovnik, J.: »Kakšno državo in kakšno (državno) upravo potrebuje samoupravno gospodarstvo?« *Naši razgledi*, 7. 7. 1985